

MANOLE NEAGOE

MARI BĂTĂLII
din
ISTORIA LUMII

Volumul I

Ediție revizuită de Cătălina Călinescu

Editura BOOKSTORY

București

– 2022 –

Cuprins

Primele bătălii.....	5
Bătălia de la Marathon (490 î.Hr.).....	10
Bătălia de la Arabela (331 î.Hr.).....	16
Bătăliile de la Cannae și Zama (216 î.Hr.)–(202 î.Hr.)	28
Bătălia de la Pharsalus (48 î.Hr.)	39
Bătăliile de la Philippi și Actium (42 î.Hr.)–(31 î.Hr.)	47
Bătălia de la Câmpiile Catalaunice (451 d.Hr.).....	58
Asediul Constantinopolului (717–718).....	69
Bătălia de la Poitiers (732)	76
Bătălia de la Hastings (1066).....	82
Bătălia de la Bouvines (1214).....	98
Bătăliile de la Horezm-Kalka (1220–1223).....	108
Bătăliile de la Courtrai și Bannockburn (1302)–(1314).....	124
Bătălia de la Posada (1330)	134
Bătălia de la Crécy (1346).....	145
Bătălia de la Kulikovo (1380).....	160
Bătălia de la Rovine (1394)	165
Bătălia de la Nicopole (1396).....	172
Bătălia de la Ankara (1402).....	191
Bătălia de la Azincourt (1415).....	205
Bătăliile de la Vaslui și Valea Albă (1475–1476)	220
Bătălia de la Ravenna (1512).....	245
Bătălia de la Călugăreni (1595)	258
Bătălia de la Șelimbăr (1599)	281

Primele bătălii

O imensă parte din istoria omenirii ne este necunoscută. La începutul acestei istorii n-a fost edenul, cu climă blândă, cu animale pașnice, decorative, cu pomi care-și ofereau preaplinul roadelor. La început, timp de câteva sute de mii de ani, omul a dus o luptă necurmată și dârză pentru supraviețuire. Primul și cel mai temut dușman al său a fost natura. Schimbările climei au fost uneori atât de mari, încât au produs adevărate dezastre, greu de imaginat ca proporții. În mare parte, animalele erau mai bine dotate decât omul de natură pentru luptă, iar roadele pământului au putut să fie smulse de om treptat, la mari distanțe în timp. Ca să nu mai vorbim de atâtea fenomene naturale inexplicabile, izvor de frică, o frică primară față de întuneric, față de apă, față de focul care incendia cerul.

Ca să învingă atâtea dușmani, omul a dus o luptă dramatică, nu întotdeauna încununată de succes.

Grăunțele de inteligență a omului a fost arma cea mai puternică în drumul acestuia spre înălțare. I-a îngăduit să creeze unealta, dar să rețină și faptul că o buruiănă pe care o poate mânca fără nicio primejdie se naște dintr-o sămânță. Unealta i-a fost omului arma cea mai de preț pentru a-i smulge pământului hrana, pentru a-și apăra caverna de competitori mai puternici. Cu perfecționarea uneltelor începe civilizația propriu-zisă. Șlefuirea pietrei înseamnă inteligență plus sentiment artistic. Domesticirea animalelor înseamnă triumful rațiunii, în forme primare. Dar și o primă diviziune a societății omenești în agricultori și în păstori. Și până la această dată care este foarte recentă, dacă o considerăm în perspectiva istorică, omul s-a luptat cu omul, împins de nevoia procurării hranei. Lupta s-a dat între hoarde neașezate, primitiv organizate, pentru o bucată de pământ mai bun,

pentru un loc unde clima este mai blândă. Marile mișcări de popoare, pe care istoria le înregistrează din timp în timp în stepele eurasiatice, au ca punct terminus țărmurile Mediteranei.

Dar, odată cu sedentarizarea unei părți din umanitate, sedentarizare care are loc în condițiile prielnice din văile Nilului, Tigrului și Eufratului, Indului, Gangelui sau gurile marilor fluvii din China, se pune problema apărării acestor prime comunități umane, cu caracter agricol, față de popoarele rătăcitoare, însă și a diferențierii armamentului, a ridicării primelor fortificații. În jurul micilor așezări apar valurile de pământ, întărite cu pari din lemn, iar mai târziu, pe măsură ce satul se transformă în oraș, apar zidurile și turnurile de apărare. Lupta se dă între nomadul care visează în sărăcia și viața lui aspră deliciile pe care orașul – călcat sub copita calului său – i le poate oferi. Mirajul bogățiilor acumulate în palatele princiare și regale atrage irezistibil pe omul stepei sau al deșertului. Viața în sine nu are preț, nu reprezintă nicio valoare în hotărârile care se iau pentru cele mai riscante acțiuni. De altfel, la început, lupta înseamnă exterminare. Dacă adversarul nu fuge, nu părăsește teritoriul jinduit, este lichidat fizic. Iar genocidul se practică în numele zeilor care au binevoit să încline balanța victoriei în favoarea învingătorului. Mirosul de tămâie, ambrozia și nectarul sunt delicatese cu care zeii Olimpului se desfată într-o epocă târzie, când spiritul subtil al grecului se desprinde de contingent. Inițial, zeii sunt antropofagi; le place jertfa sub formă de sânge sau fum, dar sânge omenesc, iar fumul care se înalță de pe ruguri trebuie să miroasă a carne de om. Gestul lichidării adversarului nu are nimic tragic. Actul se săvârșește în timpul luptei sau pe altar. Când un băiețandru căzut sub lovitura lui Achile îi cere „îndurare”, eroul nu surprinde latura umană a plângerii, înduioșarea i se pare inutilă, din moment ce destinul, forță oarbă, i-a decis soarta. Într-o primă fază sunt capturate femeile și copiii. Abia când tehnica producerii

hranei face progrese, îngăduind un surplus minim, învinsul nu mai este ucis, ci făcut prizonier și transformat în rob, în unealtă de muncă, în folosul stăpânului. În felul acesta se naște sclavia, care stă la baza edificiului social al statelor din Antichitate. În timpul războiului pentru Troia se luau prizonieri femei și copii, în timpul războaielor medice sunt iertați cei care se supun; cei care rezistă și supraviețuiesc unei bătălii sunt mutați într-o altă parte a imperiului, unde vor munci și vor da dări „regelui regilor”.

În lupta pentru o viață mai bună, într-o arie geografică apropiată de noi și mai bine cunoscută, mișcările popoarelor sunt convergente; țărmurile Mediteranei, valea Nilului și Mesopotamia, Cornul Abundenței, cum este supranumită porțiunea de pământ fertil de pe coasta de răsărit a Mediteranei, atrag popoarele de stepă sau din deșertul african și arabic.

În mileniul al III-lea se pun în mișcare, unul după altul, popoarele din stepele eurasiatice. Unele, ținând malul nordic și stâng al Pontului Euxin, coboară spre Mediterana; altele pătrund prin nordul Iranului spre Mesopotamia.

În jurul anului 2000 î.Hr., strămoșii popoarelor europene, indo-europenii, ajung la Dunăre. Mezii și perșii coboară spre sud, spre Cornul Abundenței. În jurul anului 1600, acheenii ajung în Peloponez, după aceea în Asia Mică, luptele pentru Troia constituind un episod din această mare roire de popoare care se revarsă în ținuturile cu climă mai blândă din bazinul Mediteranei. În aceeași vreme, hicsosii pătrund în Egipt. Noile popoare au câteva avantaje care le fac irezistibile: folosesc calul, sunt popoare de călăreți, de arcași excepționali, cunosc metodele de preparare a fierului. Armele lor sunt mult mai rezistente decât ale popoarelor sedentare, confecționate din bronz. Încă o inovație pe plan militar: folosirea carului.

Până acum, pe câmpul de luptă, în războaiele care se duc pentru stăpânirea Mesopotamiei, sau pentru unificarea și apărarea Egiptului, era folosită infanteria. Arme: coif, scut,

spadă. Dispozitivul de luptă simplu: o linie formată din șase rânduri în adâncime. Armatele sunt puțin numeroase. Către anul 2200 î.Hr., Sargon nu avea mai mult de 5 400 de oameni. Efectivele nu ajungeau decât în mod excepțional la cifra de 10 000–15 000 de oameni.

După această primă mare invazie din mileniul al II-lea, Egiptul își recâștigă independența și în timpul dinastiei a XVIII-a, sub faraonii războinici precum Tutmes I, Tutmes al III-lea, hotarele sale sunt împinse până la cataracta a IV-a a Nilului în sud și până pe malurile Eufratului în nord. Unul dintre scopurile cuceririlor este acumularea de bogății, prin jaf. Aceasta este acumularea primitivă de bogății sub formă de metale rare și pietre semiprețioase.

Războaiele duse de faraonii noului imperiu ne sunt mai cunoscute. Inscripțiile de pe mormintele lor dau informații destul de ample despre luptele care au loc pentru stăpânirea Cornului Abundenței. O răscoală a regelui din Kadeș coaliizează orașele din Siria și Palestina împotriva faraonului. Tutmes al III-lea își strânge armata, înaintază în Palestina. La 15 mai 1479 î.Hr. are loc lupta de la Megiddo, una dintre cele mai importante bătălii din secolul al XV-lea î.Hr. A fost nevoie de o singură șarjă și dușmanul s-a împrăștiat, lăsând pe câmpul de luptă care, arme; Megiddo este asediat și cucerit. Prada capturată de Tutmes al III-lea: 924 care de luptă, 2 238 cai (pentru epocă cifra este enormă), 200 de armuri și mult aur și argint. Cuceririle lui Tutmes al III-lea ajung până la Eufrat. Babilonul îi trimite daruri și acum apare pentru prima dată în istorie Imperiul Hitit. (Hititiții sunt aceia care folosesc fierul pentru prima dată în Asia Mică. Așa se și explică formarea Imperiului Hitit.)

Lupte de cuceriri poartă faraonii dinastiei a XIX-a, mai ales Seti I și Ramses al II-lea. Una dintre isprăvile războinice cele mai lăudate și cântate pe zidul mai multor palate a fost victoria lui Ramses al II-lea în lupta de la Kadeș din anul

1288 î.Hr. De fapt, o victorie „căznită”. Dacă adversarii nu s-ar fi grăbit să jefuiască tabăra faraonului, hitiții dând semnalul, lupta s-ar fi terminat dezastruos pentru Ramses. Lăcomia adversarilor l-a salvat pe faraon. Deși va rezista încă șapte secole, Egiptul decade ca putere militară și, în plină afirmare, în mileniul I (î.Hr.), este Imperiul Asirian. Regi precum Asurnasirpal (884–859 î.Hr.), Salmanasar (727–722 î.Hr.), Sargon al II-lea (722–705 î.Hr.), Esarhadon (681–669 î.Hr.) cuceresc toată Mesopotamia, Palestina și Egiptul. Nou pe plan militar: atrocitățile și distrugerea marilor orașe. Nu se poate spune că, în acel timp, contemporanii asirienilor erau cu mult mai blânzi, dar asirienii fac din teroare un mijloc de stăpânire. Asasinatul în masă ia caracterul unui spectacol gratuit pe care-l oficiază regele în persoană. Se spune că Asurbanipal a scos, cu mâna lui, ochii la 12 000 de prizonieri, într-o epocă în care aceștia încep să devină rentabili ca robi.

Mezii și chaldeenii atacă Imperiul Asirian. Între anii 614–612 î.Hr. cad cetățile Assur și Ninive și cu aceasta puterea asiriană ia sfârșit. Urmează o jumătate de secol de afirmare a regatului chaldean și a regatului med, după care ia naștere o nouă putere: Imperiul Persan, sub conducerea lui Cyrus. După treizeci de ani de războaie, Imperiul Persan stăpânește Egiptul, Asia Mică, Palestina, Mesopotamia, Sogdiana, Bactriana etc.

Când Darius (521–483 î.Hr.) ajunge rege, Imperiul Persan era la apogeul puterii sale. Adversari de temut erau scii. Darius întreprinde o mare expediție împotriva lor. Trece Hellespontul cu o armată uriașă, traversează Dunărea și ajunge până la stepele din nordul Mării Negre. După ce se întoarce, lasă în Europa pe generalul Megabazos, care supune o parte din popoarele trace.

O revoltă a grecilor din Asia Mică îl determină pe Darius să trimită o armată care avea drept scop cucerirea Greciei.

Bătălia de la
MARATHON
(490 î.Hr.)

Așa cum au remarcat mai mulți istorici, Europa este o prelungire a continentului asiatic, fragmentat în mai multe peninsule. Niciun obstacol natural de netrecut nu desparte cele două continente. Stepele din nordul Mării Negre sunt o prelungire a stepelor din nordul Mării Caspice și din Asia Centrală. Acesta este culoarul pe care roiesc, începând din mileniul al III-lea î.Hr. (de când avem noi informații), popoare care se stabilesc în Europa sau în sud-estul Mării Caspice. Printre primele popoare indo-europene care ajung până pe coastele Mării Mediterane sunt acheenii, a căror prezență este atestată în Peloponez pe la 1600 î.Hr. Civilizația miceniană este opera acestui popor nou. Cea mai însemnată acțiune militară a lor este cucerirea și distrugerea Troiei. În jurul anului 1100 î.Hr. sosesc alte triburi indo-europene: dorienii se așază în Grecia, filistinii în Palestina (de fapt Filistinia, de la numele noilor locuitori). Forma specifică de organizare a grecilor a fost cetatea, orașul-cetate. Din secolul al VIII-lea î.Hr. începe expansiunea grecească: apar colonii grecești în Sicilia, în sudul Italiei, în Asia Mică și pe coastele Mării Negre. Această expansiune este oprită de creșterea Imperiului Persan. După expediția lui Darius din 514 î.Hr., împotriva sciților, o parte din Tracia este ocupată, iar cetățile grecești din Asia Mică se supun pe rând marelui rege.

În anul 498 î.Hr. are loc revolta Miletului împotriva stăpânirii persane. Atena și Eritreea trimiseseră în sprijinul lui Aristagoras, inițiatorul revoltei, 20 de corăbii. Cetățile grecești din Asia Mică se răscoală la rândul lor. Jugul persan este scuturat de traci. Între 497–493 î.Hr. urmează lupte de recucerire a cetăților grecești. În 494 î.Hr. Miletul este distrus. În anii 492–491 î.Hr., sub comanda lui Mardonius,

ginerile lui Darius, Tracia și Macedonia sunt recucerite, în parte, de perși. Darius cere cetăților grecești, libere încă, să se supună. Disproporția – ca forțe – era atât de mare, încât, chiar în Elada propriu-zisă, erau oameni care considerau ca firească supunerea lor față de Darius.

După cum spune Herodot, până la confruntarea din 490 î.Hr., grecilor „le era teamă și de numele mezilor”. Mezii, munteni viguroși, buni arcași și luptători, constituiau, alături de perși, trupele de elită ale regatului. Darius dă acestei armate o organizare socotită de unii istorici ca fiind una dintre cele mai bune din lume, în orice caz cea mai perfecționată de până atunci. Cea mai mare unitate cuprindea 10 000 de oameni, era împărțită în 10 batalioane, fiecare batalion având 10 companii. Garda regală, „Nemuritorii”, era formată din perși. La fel cavaleria. Această armată bine organizată constituie cheia succeselor marelui rege. Restabilirea autorității regale în partea occidentală a regatului însemna, de fapt, că o parte a Europei devenea o anexă oarecare la periferia acestui vast imperiu asiatic.

Hippias, un transfug atenian, reușește să-l convingă pe rege să organizeze o expediție de pedepsire a Eritreei și Ateinei. Ca să ajungă stăpânul foștilor săi concetățeni, Hippias călăuzește armata persană comandată de Datis și Artaphernes. În drum, este ocupat Naxosul, după care armata persană debarcă în Eritreea. Acesta este începutul războaielor medice, primele mari confruntări militare pe care istoria europeană le înregistrează prin pana istoricilor greci. Pentru Darius, expediția din anul 490 î.Hr. este o acțiune secundară; Eritreea și Atena, în comparație cu Imperiul Persan, par simple puncte pierdute în spațiu. Pentru greci, această confruntare ia proporții grandioase de la început, care vor fi amplificate mereu după aceea. Și pe bună dreptate. Dacă cetățile grecești intrau în sfera de influență a Imperiului Persan, altul ar fi fost caracterul civilizației grecești, care s-ar fi desăvârșit

într-un cadru mediocru, de provincie, și sub influența civilizației persane. Greu de presupus evoluția spirituală a Europei fără aportul uneia dintre cele mai raționale, echilibrate și umane civilizații. Privit din această perspectivă, accidentul, pentru persani, din 490 î.Hr., capătă valoare de simbol pentru europeni. Ne aflăm în fața primei mari confruntări între două lumi. Salvarea Atenei înseamnă posibilitatea realizării civilizației europene, într-un cadru pe care Elada îl schițează în primele secole înaintea erei noastre. Dar pe atenienii din 490 î.Hr. nu-i preocupau speculațiile asupra valorilor spirituale pe care cultura creată de urmașii lor aveau să le exercite asupra civilizației europene. Erau speriați de mulțimea „barbarilor”, deși împotriva lor se afla numai o mică parte din armata persană. Discutau, așa cum făcuseră grecii din alte cetăți, dacă e bine să înfrunte un dușman atât de puternic, sau dacă nu este mai bine să se supună marelui rege. Puterea ateniană se rezema pe regimentele furnizate de cele 10 triburi, așa cum stabilise nu cu multă vreme înainte Cleistenes. Fiecare trib era obligat să dea un regiment de hopliți (infanteriști cu armuri) și un escadron de cavalerie. Zece strategii comandau aceste unități, iar un polemarh era considerat comandant-șef. Recrutarea se făcea din rândul oamenilor liberi, care se considerau egali. Forma de organizare, tipică la greci, este falanga formată din șaisprezece rânduri. Acest număr poate varia între 4 și 50. Armamentul obișnuit: cască, platoșă, scut rotund, lance și sabie cu două tăișuri. Probleme deosebite de tactică și strategie nu se pun. Până în 490 î.Hr., luptele dintre cetățile grecești căpătau de multe ori caracterul unor dueluri între câțiva luptători, în prezența celor două tabere. Se cultivă cu predilecție spada și lancea. Arcul este disprețuit, de unde și puțină considerație pe care Homer i-o acordă lui Paris. Cavaleria, până în anul 476 î.Hr., nu joacă niciun rol pe câmpul de luptă, pentru că, în general, nu e folosită. Abia în anul amintit, atenienii vor înarma 300 de călăreți. În anul 490

În Hr. veștile sunt purtate de la o cetate la alta prin alergători de meserie.

Numai forțele ateniene păreau insuficiente ca să-i înfrângă pe perși. Pheidippides este trimis la Sparta după ajutor, în timp ce conducătorii atenieni ezită să ia o hotărâre. Jumătate sunt pentru luptă, jumătate pentru a se supune. Militade, unul dintre cei zece strategii, este cel care-i convinge pe atenieni să accepte lupta, înduplecându-l pe polemarhul Callimachos să voteze pentru război. Votul acestuia decide soarta Atenei. Cu 9 000–10 000 de oameni, Callimachos se îndreaptă spre Marathon, unde Datis debarcase o parte din armata persană. În sprijinul atenienilor vin 1 000 de plateeni. Spartanii nu puteau porni în ajutor, pentru că era în ziua a noua a lunii, când discul lunii nu era plin. Revenea atenienilor cîstea să apere Elada. Cîteva zile, cele două armate stau față în față, atenienii avînd o poziție întărită care acoperea drumul ce ducea spre Atena.

Herodot nu ne spune nimic despre efectivul armatei persane la Marathon. Autori dintr-o epocă posterioară o evaluează la 100 000 de oameni, sau 300 000. Cum o parte din această armată se afla încă în Eritreea, care rezistă șapte zile, unii istorici și-au imaginat starea de spirit a celor zece strategii, timp de șapte zile, în fața hoardelor nenumărate pe care Asia le revărsase asupra Europei. Dar aceste cifre nu pot fi reale. O armată atît de mare nu s-ar fi putut desfășura în câmpia mică de la Marathon. Semnificativ: de ce nu participă la luptă cavaleria persană? O întrebare care naște îndoieli asupra efectivelor oștilor persane. Un istoric militar consideră că armata persană era mai puțin numeroasă decît cea ateniană. Alții o consideră puțin mai numeroasă. Un alt istoric avansează ipoteza, de altfel plauzibilă, că debarcarea perșilor la Marathon a fost o stratagemă menită să-i atragă pe atenieni în afara zidurilor cetății și după aceea să atace Atena.